

УДК: 339.54:061.1

339.5:332.1(497)

Biblid 1451-3188, 21 (2022)

Год XXI, бр. 77-78, стр. 407-423

Изворни научни рад

Рад примљен 11. 3. 2022. године

Рад одобрен 28. 3. 2022. године

DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ez.2022.21.77_78.24

СЕФТА СПОРАЗУМ И ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ ЗЕМАЉА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

Бирсена ДУЉЕВИЋ¹

Анстракт: Процес глобализације светске привреде иницирао је потребу за укључивањем претежног броја земаља у светске привредне токове. У том смислу нарасла је и потреба за интензивнијом разменом робе, услуга, рада и капитала. За земље Западног Балкана овај процес представљао је суштински изазов у процесу придруживања Европској унији. Изазов се огледао у усклађивању царинских и других политика, постојећих институција, као и у прилагођавању економских система земаља у транзицији тржишним условима пословања. Полазећи од претпоставке да су земље региона Западног Балкана опредељене за придруживање Европској унији, у предметном раду разматрају се концептуално исходи сарадње држава региона имплементацији СЕФТА споразума. Циљ истраживања у том погледу јесте научно сагледавање темељних постулата регионалне економске сарадње у контексту европских интеграција. Будући да је СЕФТА споразум требало да доведе до веће и убрзаније либерализација тржишта, али и до већег привредног раста држава Западног Балкана, државе су морале прилагодити своје економске политике новонасталим условима пословања на светском тржишту које је умногоме било погођено економском кризом из 2008. године, а у сврху реализације предвиђених трговинских олакшица којима су биле укинута увозне и извозне царине и којима се омогућавао слободан проток робе и капитала.

Кључне речи: Регионална сарадња, Западни Балкан, СЕФТА, економија, Југоисточна Европа, Србија, Европска унија.

¹ Независни Универзитет Бања Лука, Економски факултет. Е-mail: duljevicbirsena@gmail.com

1) УВОД

Пројекти регионалних интеграција земаља Западног Балкана значајни су са више становишта, првенствено економских. Пет земаља посматраног простора, као дела региона југоисточне Европе, егзистирају у различитим фазама процеса европских интеграција, при чему је извесно да у ближој будућности неће постати пуноправне чланице Европске уније. Због тога повезивање њихових привреда може позитивно да утиче на убрзани економски раст и укупни друштвени просперитет. Либерализација трговине и стварање великог јазу у размени са светом није само крупна невоља српске економије, већ пратећа појава и у другим транзиционим земљама због структурне неприлагођености њихових привреда. Чешка, Пољска, Мађарска и Словачка су у разумном року успешно прошле процес транзиције кроз коју су успеле да ојачају привреду и повећају извоз. Овим земљама је пошло за руком да на средњи рок успоставе спољнотрговинску равнотежу. Међутим, остали су неки негативни ефекти, попут губљења механизма заштите домаће производње, субвенција, квота и високих царина. Такође, улазак страних, конкурентнијих предузећа довео је до пропадања домаће производње, отпуштања радника и снижавања њиховог стандарда. И поред тога, мишљење је да либерализација доноси више користи него штете, јер доводи до ефикасније алокације и коришћења ресурса због прилагођавања правилима светског тржишта, а такође и лакшем приступу модерној технологији. Споразум *CEFTA (Central European Free Trading Agreement)* представља концепт сарадње земаља централне Европе о слободној трговини. Његова основна улога јесте припрема земаља потписница за приступање Европској унији. Предметни стратешки пројекат настао је 1992. године, потписивањем *CEFTA* 21. 12. 1992. у Кракову, у Пољској. Земље потписнице биле су такозване земље „Вишеградске групе”: Пољска, Мађарска и Чехословачка (која се касније поделила на Чешку и Словачку). Вишеградска група представља групу земаља централне Европе и основана је с циљем да се олакшају и убрзају европске интеграције земаља потписница. Ова група земаља чини, после Словеније, групу најразвијенијих пост-комунистичких земаља, које још увек у много чему заостају за западним земљама. *CEFTA* споразум имао је отуд за циљ мобилизацију напора ових земаља за интеграцију у западноевропске институције. Споразум је ступио на снагу 1994. године, а касније је допуњаван 11. 9. 1995. у Брну и 4.7.2003. у Бледу. Овом споразуму су се касније придружиле Словенија (1996), Румунија (1997), Бугарска (1999), Хрватска (2003) и Македонија (2006).² Приступни услови су претпостављали чланство у СТО или поштовање прописа СТО и потписивање

² Ј. Симић, Д. Ђурић, М. Михајловић, „ЦЕФТА и извозна оријентација земаља Западног Балкана”, *Школа бизниса*, 2011, бр. 3, стр. 55.

Споразума о приступању Европској унији, или неки други документ о приступању. Такође, претприступни услов је подразумевао и потписивање споразума о слободној трговини са осталим чланицама СЕФТА споразума.

Пошто су прве земље потписнице, након приступања Европској унији, напустиле СЕФТА споразум, 6. 4. 2006. године донета је одлука о проширивању СЕФТА споразума и приступању земаља југоисточне Европе овом споразуму. Овој одлуци је претходило оснивање Пакта за стабилност југоисточне Европе, који је основан 1999. године. Под покровитељством пакта, успостављена је зона слободне трговине у региону Југоисточне Европе (ЈИЕ). Ова зона је заснована на Меморандуму и олакшицама у трговини из 2001. године, а омогућила је потписивање билатералних уговора о слободној трговини између земаља чланица заснованих на принципима СТО. С обзиром на то да је спровођење одредаба 32 билатерална уговора било компликовано, донета је одлука о потписивању Споразума о измени и приступању Споразуму о слободној трговини у Централној Европи – СЕФТА 2006. Потписнице овог Споразума су Србија, Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Црна Гора, Бугарска, Румунија, Македонија, Молдавија и УНМИК у име Косова. Бугарска, Румунија и Хрватска су након приступања Европској унији напустиле овај Споразум.

2) КОНЦЕПТ И ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА СЕФТА СПОРАЗУМА

СЕФТА као орган има неколико званичних тела, као што су: Заједнички комитет (којим председава једна од чланица на основу ротације), Подкомитет за пољопривреду и санитарна и фитосанитарна питања, Подкомитет за царине и правила о пореклу, Подкомитет за техничке баријере у трговини и нетарифне баријере, СЕФТА секретаријат. Сваки од ових подкомитета може оснивати сопствена тела по потреби, такође се одржавају и редовни састанци одговарајућих министара земаља чланица. Будући да је за Србију најважнији споразум СЕФТА из 2006. године, размотрићемо детаљније који су то елементи овог споразума.³ Пре свега, њиме је омогућена већа хармонизација трговинских односа у региону имајући у виду да је мрежа билатералних споразума због различитих шема значајно компликовала међусобне трговинске односе, а самим тиме и сналажење пословних људи у њима. Побољшан је истовремено и механизам за решавање спорова до којих може доћи у току примене Споразума, што је био значајно нови квалитет и фактор веће сигурности либерализације трговине у региону. Отворена је могућност примене дијагоналне кумулације порекла робе (у трговини између земаља у региону и региона са ЕУ), што је снажно подстакло извозни

³ Ibid., стр. 54.

и инвестициони капацитет региона, раст његове технолошке опремљености и конкурентности, а тиме и потребан ниво способности производа за пласман на тржишту ЕУ као и глобалним оквирима. Споразумом СЕФТА отворене су и нове области развоја међусобних економских односа у погледу либерализације трговине услугама, питања инвестиција, јавних набавки, интелектуалне својине. За Републику Србију посебно је значајно што је Споразумом предвиђено да се међусобни трговински односи чланица СЕФТА морају руководити правилима СТО и ЕУ.⁴ То практично значи да и пре чланства у СТО и потписивања Споразума о стабилизацији и придруживању, привредно системски амбијент Србије улази у зону прилагођавања са њиховим правилима што представља снажан фактор предвидљивости и транспарентности за стране партнере, за стране улагаче, али и за саме привреднике, посебно када се ради о малим и средњим предузећима која су најосетљивија на дефиците у системском оквиру и слабости институција. Основна или базна царина на коју ће се примењивати постепена смањења царина је она царинска стопа која важи на дан пре ступања Споразума на снагу. У царинској класификацији роба, које су предмет Споразума СЕФТА, предвиђа се да ће се користи комбинована царинска номенклатура. На дан ступања на снагу Споразума требало је да се укину сва количинска ограничења извоза и увоза, те да се не уводе нова. Србија је укинула царине на све индустријске производе у размени са Албанијом, Босном и Херцеговином, Македонијом и Црном Гором, као и царине на увоз пољопривредних производа из Албаније и Македоније. Листе производа на режиму царина и увозних квота су исте оне које су биле саставни део билатералних споразума, и у том смислу закључивање СЕФТА не значи додатну либерализацију трговине пољопривредним производима, али је то интенција у току даљег развоја овог Споразума. Права и обавезе потписница СЕФТА, у погледу примене санитарних и фитосанитарних мера, требало је да буду регулисане одредбама Споразума СТО о примени санитарних и фитосанитарних мера. Оно што је посебно значајно јесте да се стране потписнице охрабрују да ступе у преговоре који би водили закључивању споразума о хармонизацији или међусобном признавању ових мера, у складу са релевантним одредбама Споразума СТО о примени санитарних и фитосанитарних мера као и других релевантних међународних споразума.

⁴ Од дана ступања Споразума на снагу предвиђено је укидање извозних царина и такси једнаких царинама и извозним таксама фискалне природе. Њиме је предвиђено и да се неће уводити нове увозне царине, таксе једнаког дејства и увозне таксе фискалне природе, нити ће се повећавати у односу на оне које се примењују од дана који претходи дану потписивања Споразума. Сви они индустријски производи чији увоз није био либерализован на дан ступања на снагу овог Споразума, биће предмет постепеног смањења царина до 31. децембра 2008. (тзв. транзициони период).

Такође, Споразум предвиђа да стране потписнице имају обавезу да ступе у преговоре за закључивање споразума о хармонизацији њихових техничких прописа и стандарда и међусобног признавања процедура оцењивања усклађености у складу са релевантним одредбама Споразума СТО о техничким баријерама у трговини и другим међународним споразумима пре 31. децембра 2010. године. Правила о пореклу заснивају се на Паневропским правилима о пореклу. Правила за доказивање порекла су углавном иста као и код билатералних споразума о слободној трговини. Суштинска новина је, што је дата могућност примене дијагоналне кумулације порекла робе у трговини између земаља у региону. Такође је предвиђено да ће се, у каснијој фази, када свака земља понаособ испуни одговарајуће услове према ЕУ и стекне право билатералне кумулације порекла са ЕУ, моћи вршити кумулација порекла земаља региона са ЕУ. Поједине земље из региона – Хрватска и Македонија, које имају закључене Споразуме о стабилизацији и придруживању ЕУ, су самим тиме и испуниле услов ЕУ да могу са њом да кумулирају порекло. За Србију се таква могућност отворила потписивањем Споразума о стабилизацији и придруживању са ЕУ. Споразумом су прецизно регулисани рокови за усаглашавање техничких препрека код трговине, конкуренције, јавних набавки и заштите интелектуалне својине. У погледу области конкуренције рок за примену принципа конкуренције за сва предузећа региона је 1. мај 2010. године, за усаглашавање техничких препрека трговини у складу са Споразумом СТО о техничким препрекама је 31. децембар 2010, а рок у коме све потписнице морају да обезбеде недискриминацију у погледу јавних набавки био је 1. мај 2010. године. Када се ради о мерама заштите, заједничка изјава свих земаља је она којом се утврђују правила да неће примењивати антидампинг, компензаторне или заштитне мере док не донесу детаљне интерне прописе и процедуре, и док не одреде техничка питања везана за примену таквих мера.

Међутим, без обзира на правила СТО и заједничку изјаву, у Споразуму је предвиђено да уколико се било који производ увози из потписнице овог Споразума, у тако повећаним количинама и под таквим условима да проузрокује или прети да проузрокује озбиљну штету домаћим произвођачима сличних или директно конкурентних производа, страна увозница може предузети одговарајуће билатералне заштитне мере према страни извозници под условима и у складу са релевантним процедурама утврђеним у члану 24 Споразума.⁵ Билатералне заштитне мере су требале бити у форми увећане царине, с тим да њихов ниво не би прелазио ниво МФН царинске стопе (њен ниво ће бити нижи од нивоа уобичајене царине), која

⁵ Привредна комора Србије. Интернет: <http://www.pks.rs/SADRZAJ/Files/01%20Sporazum%20CEFTA%202006.pdf>, 10. 11. 2016.

се примењује и која је на снази у тренутку када је активност предузета, или је на снази на дан који непосредно претходи дану ступања на снагу овог Споразума. Такође, исти инструмент је могао да се примени уколико нека од страна потписница има озбиљне тешкоће са платним билансом, у складу са СТО одредбама – ограниченог трајања и неће прелазити оно што је неопходно за побољшање стања платног биланса, постепено ће се ублажавати како се буду побољшавали услови платног биланса и биће укинуте када услови више не буду оправдавали њихово одржавање. Стране су имале обавезу обавештавања друге стране о њиховом увођењу и кад год је то изводљиво, о временском распореду за њихово укидање. Трговина услуга је дефинисана у складу са одредбама Општег споразума о трговини услугама ГАТС и ова област је у наредном периоду требала бити у фокусу даље либерализације у региону. Посебно је наглашена обавеза потписница СЕФТА ка стварању и одржавању стабилних, повољних и транспарентних услова за стране инвеститоре, као и међусобан недискриминаторан третман и пуну заштиту. Нова област сарадње – заштита интелектуалне својине – регулисана је у складу са релевантним међународним споразумима, као и са правилима Споразума СТО о трговинским аспектима права интелектуалног власништва. Треба напоменути, да као и сваки споразум, тако и СЕФТА носи са собом одређене позитивне и негативне ефекте по земље потписнице. Предности СЕФТА споразума састоје се у повећању обима трговине унутар зоне. Оваква ситуација претпостављала је претходно уклањање царина, количинских ограничења и уједначавање прописа. С једне стране, потрошачи су у таквим ситуацијама имали бољу понуду производа и ниже цене због конкуренције, а произвођачима је био олакшан излаз на страна тржишта. СЕФТА је омогућила привлачење страних директних (посебно *greenfield*) инвестиција. Овакве ситуације су настале због јединствене политике прописа, слања сигнала о стабилности, као и приступу много већем тржишту (око 30 милиона потрошача). Привредама је тиме омогућено брже укључивање у трговинске токове (либерализација трговине), што је подстакло увођење модерних стабилних услова регулисања трговине у региону. Будући да СЕФТА предвиђа стриктно поштовање прописа СТО, она је представљала и подршку земљама за улазак у њено чланство као и за брже интеграцију у ЕУ. Негативни ефекти СЕФТА огледали су се у наглом расту увоза, што се негативно одразило на конкурентност производње, трговински и платни биланс земаља. Наиме, дошло је до смањења царинских прихода, и до појачане конкуренције у појединим индустријским секторима којима је фактички онеспособљена домаћа производња. Да би се избегли превелики негативни ефекти примене Споразума, земље потписнице су имале на располагању могућност да користе одређене мере за заштиту домаће привреде, које су се спроводиле у складу са мерама СТО и Законом о спољнотрговинском пословању. Те мере су подразумевале постојање

дампинга и субвенционисања производа чији је увоз могао да нанесе озбиљну штету домаћој производњи, те прекомерни раст увоза који би угрозио домаћу производњу, запосленост и извоз. Такође, те мере је било могуће предузети изузетно због пораста увоза пољопривредних производа, уколико би он изазивао озбиљан поремећај на тржишту. Крајем 2006. године, земље ЈИЕ потписале су јединствени мултилатерални споразум о слободној трговини и прошириле постојећу СЕФТА, под ревидираним условима за земље које још нису чланице СТО (Србија, Босна и Херцеговина и Црна Гора). Ипак, од маја 2007. године, када је Споразум ратификован у парламентима земаља чланица, остало је још много проблема који су препрека слободном протоку робе и услуга у овом региону. Споразум о слободној трговини између земаља Западног Балкана, „СЕФТА Плус“, који је потписан 19. децембра 2006. године, првенствено се односио на привреду и имао је за циљ нулти царински режим за све индустријске производе, док за пољопривредне производе је подразумевао нулти режим за око 90% производа. Споразум се првенствено односи на привреду. Потписивање СЕФТА има и снажан маркетиншки аспект за земље Западног Балкана, јер је био гаранција страним инвеститорима да се у регион може улагати. Кључне препреке примени овог Споразума и даље су нецаринске баријере и нагомилани политички проблеми између земаља чланица. Један од примера био је и затвореност хрватског тржишта цигарета, који се остваривао путем акцизне политике и доводио је до неприродне ситуације да Хрватска има само једну фабрику дувана, а извози цигарете на српско тржиште, док Србија има три мултинационалне компаније из исте области, а не остварује извоз на хрватско тржиште. Као најважнија ставка Споразума, којим је замењена до сада важећа мрежа од 32 билатерална споразума, наведено је правило о дијагоналној кумулацији порекла роба. СЕФТА је омогућила дијагоналну кумулацију, односно кумулирање порекла робе више земаља у региону која би имала статус домаћег порекла, за разлику од билатералних споразума, на основу којих се примењивала само билатерална кумулација порекла робе. То значи да производ или нека сировина из једне земље СЕФТА, дорађен или обрађен у другој земљи чланици интеграције, мења своју земљу порекла, односно порекло производа је из државе чланице СЕФТА у којој је производ дорађен или довршен. Споразум је омогућио ширење тржишта за све производе, али и трговину под истим условима за све произвођаче, проширио је и модернизовао домен слободне трговине, остварио је веће тржиште за трговину и инвестиције и створио институције надлежне да управљају у овој области.⁶ Споразумом је предвиђена либерализација јавних набавки и привлачење инвестиција у земље потписнице. Такође, њиме је повећана шанса за излазак на европска

⁶ З. Грандов, *Међународна економија и глобализација*, Београдско трговачко друштво, Београд, 2009, стр. 47.

тржишта по преференцијалном, повлашћеном третману. Споразум предвиђа кумулацију порекла и изван зоне СЕФТА, са земљама ЕУ, ЕФТА (Исланд, Норвешка, Швајцарска, Лихтенштајн) и Турском. Међутим, да би се кумулирало порекло са земљама изван СЕФТА подручја неопходно је испунити три услова:

- Да свака од земаља СЕФТА има потписан споразум са ЕУ, ЕФТА или Турском;
- Да тај споразум буде базиран на паневропским правилима;
- Да у оквиру самог тог споразума постоји протокол који дозвољава једну такву кумулацију.

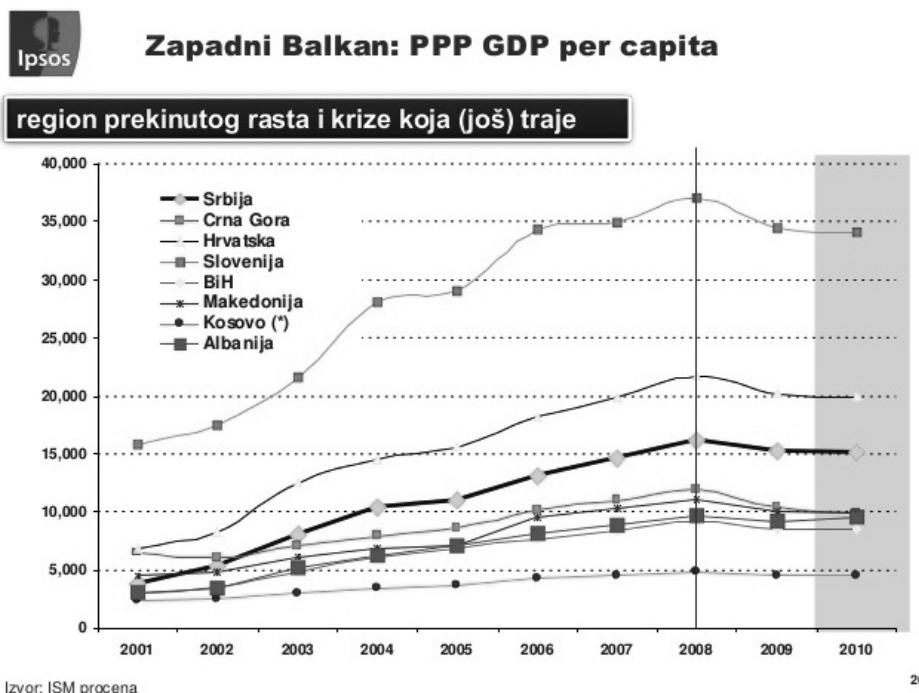
Царина и дажбине према Споразуму треба да се плаћају на оне састојке производа који су без порекла. Спољнотрговинска предузећа у том погледу су обавезна да воде евиденције да сертификати не би били повучени.⁷ Примена дијагоналне кумулације порекла робе (у трговини између земаља у региону и региона са ЕУ), повећавао је извозни и инвестициони капацитет региона, раст његове технолошке опремљености и конкурентности, а тиме и потребан ниво способности производа за пласман на тржишту ЕУ, као и у глобалним оквирима. „СЕФТА Плус“ регулисао је и инвестиције, нетарифне баријере, интелектуалну својину, заштитне мере, решавање спорова и арбитражу. Највише отворених питања остало је у области пољопривредних производа, нарочито због увођења царина у Македонији на поједине робе из Србије у 2014. години, или поновног увођења селективних баријера на увоз одређених производа између Хрватске и Србије током 2014. и 2015. године. Међутим, постојале су сумње да ли ће нова СЕФТА (или СЕФТА из 2006) успети да оствари исти ниво трговине унутар региона, као што су то СЕФТА и Балтичка зона слободне трговине (BAFTA) чиниле до маја 2004. године, за седам северних држава које су сада у ЕУ. Било је иницијатива да пажња треба да буде поклоњена идеји да ЕУ прошири царинску унију коју има са Турском на читав регион.⁸ Оно што свакако представљало битну разлику у односу на ранију СЕФТА био је нижи степен развијености привреда и политичке стабилности земаља ЈИЕ, што је могло имати значајан утицај на функционисање зоне слободне трговине. Стварање истинске зоне слободне трговине морало би бити урађено пажљиво, јер у региону још увек постоје политички осетљива питања. Такође, ове земље имају и различите статусе у преговорима о придруживању са ЕУ, што додатно отежава процес интеграције.

⁷ Ј. Симић, Д. Ђурић, М. Михајловић, ЦЕФТА и извозна оријентација земаља Западног Балкана, *Школа бизниса*, број 3/2011, Нови Сад: Висока пословна школа струковних студија, 2011, стр. 53.

⁸ Economic Analysis – Private Consumption Growth Confirms Recovery – NOV 2016, *South East Europe*, BMI Research-A Fitch Group, p. 10.

Већина земаља чланица СЕФТА данас су чланице ЕУ. Бугарска и Румунија су примљене у ЕУ 2007. године, Хрватска је постала чланица 2013. године, док ће остале земље, како се процењује, постати чланице ЕУ до 2025. године.

Слика 1: Извоз и увоз земаља Западног Балкана *per capita* у еврима

Извор: ИПСОС

Реална оцена ефеката на спољнотрговинску размену обухвата анализу више фактора. Међусобни трговински токови земаља Западног Балкана и даље су веома интензивни, у поређењу са трговинским токовима тих земаља са ЕУ и остатком света – вероватно зато што су деведесете године 20. века за Западни Балкан биле буран период, једини трговински партнери били су они који су имали пословне односе и били упућени једни на друге. Регион ЈИЕ дуго је важио за ризично подручје, па су и трговински и инвестициони токови били слаби са другим, развијенијим земљама.

3) РЕГИОНАЛНА САРАДЊА ЗЕМАЉА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

Западни Балкан, као део југоисточне Европе, представља последњи релативно заокружен и дефинисан простор који треба да се нађе у политичким оквирима европских интеграција. Регионална сарадња поставља се као један од стратешких праваца у процесима изједначавања нивоа економског, политичког и социјалног развоја, успостављања основе за подизање стандарда неопходних за интеграционе процесе и програмског инвестирања у подизање тих високих стандарда, демократизације међународне сарадње на неолибералним и глобалним основама, као и стварање етичких, политичких, институционалних и материјалних претпоставки сарадње на принципима функционисања интегрисаних мултилатералних организација и заједница.⁹ Основни циљеви, који су у почетној фази прилагођавања за европске интеграције у земаљама ЈИЕ требали да буду испуњени, дефинисани су као „успостављање стабилног безбедносног оквира који би онемогућио обнављање оружаних сукоба на простору Западног Балкана и успостављање колективних система безбедности као основа за спречавање сукоба”. Потом, циљеви су обухватили и изградњу стабилних демократских институција и демократски избор одговорних влада у земаљама региона, и усвајање европских вредности прихваћених и на истоку и на западу европског континента, заснованих на вишестраначкој парламентарној пракси, успостављање тржишне економије засноване на неолибералним друштвеним вредностима и методама изградње економских система која уважава слободно предузетништво, правне реформе и владавину закона, заштиту људских права и слобода, посебно права етничких мањина и других мањинских група, отклањање извора нестабилности у које спадају борба против међународног организованог криминала, тероризма, спреге високе политике и криминала, трговине људима, наркотицима и оружјем, смањење друштвене корупције, отклањање осталих врста криминалитета и угрожавања безбедности и регионалне интеграције као пут ка евроатлантским интеграционим процесима. Историјска искуства у регионалном повезивању појављују се као раније створени предуслови и као важан фактор који утиче на приступ земаља региона међународним односима и бројним интеграционим иницијативама. ЈИЕ посредно или непосредно, у целини или делимично, учесник је 12 регионалних иницијатива и интеграција чији би циљеви требало да буду бржи економски развој региона и међусобна сарадња међу државама региона, контрола и смањење наоружања и подизање нивоа

⁹ J. Rupnik, “Europe’s Challenges in the Balkans”, *Europa South-East Monitor*, Center for European Policy, 2005, Issue 61, p. 1.

унутрашње и спољне безбедности и стабилности земаља, унапређење добросуседске сарадње и усмеравање и припремање држава региона у правцу европских интеграција.¹⁰ Схватања регионалне сарадње у ЕУ у погледу ширења на простор Балкана прилично су јасна: она је потребна као неопходна припрема становништва за мултилатералну сарадњу након негативних искустава са оружаним конфронтацијама и етничким сукобима и транзиционим процесима. Тај услов ће тешко бити испуњен све док је регионална сарадња од стране становништва виђена као диктат споља и која постоји док то захтевају актери међународних односа изван региона. Узимајући у обзир горенаведено, земље ЈИЕ имају релативно интензивну трговинску размену са ЕУ у поређењу са трговинском разменом са свим осталим партнерима. Током деведесетих година, земље Западног Балкана у великој мери преоријентисале су своју трговинску размену према ЕУ, и то услед распада централнопланског система спољне трговине.¹¹ С друге стране, прилив страних директних инвестиција у земље Западног Балкана може увећати њихов извозни капацитет и тражњу за увозом из ЕУ. Но, ови чиниоци имаће различит утицај на различите секторе: први ће утицати на трговину пољопривредним и прехранбеним производима, док ће други повољно утицати на трговину производа са већом додатом вредношћу и то посебно производа од метала. Споразум CEFTA генерисао је повећање интрарегионалне трговине, иако је ЕУ и даље највећи трговински партнер за све земље региона.

¹⁰ Облици регионалне сарадње у којима учествују земље ЈИЕ и Западног Балкана: Средњоевропски споразум о слободној трговини (CEFTA), Централно-европска иницијатива, Црноморска економска сарадња, Процес сарадње у Југоисточној Европи, Процес подунавске сарадње, Сарадња савских земаља 2002, Процес стабилности и добросуседства – Роуамонт иницијатива, Иницијатива за сарадњу у Југоисточној Европи, Пакт стабилности за Југоисточну Европу, Регионални стратешки оквир CARDS програма ЕУ, Јадранско-јонска иницијатива, Повеља о партнерству између Албаније, Хрватске, Македоније и Сједињених Америчких Држава – Јадранска повеља. Видети: Милош Шолаја, „Регионална сарадња на југоистоку Европе и интеграције”, *Зборник радова*, Центар за међународне односе, Бања Лука, 2013, стр. 233.

¹¹ E. P. Joseph, “Back to the Balkans”, *Foreign affairs*, 2005, Vol. 84, No. 1, p. 117.

Слика 2: Спољнотрговински биланс Републике Србије, 2013. година

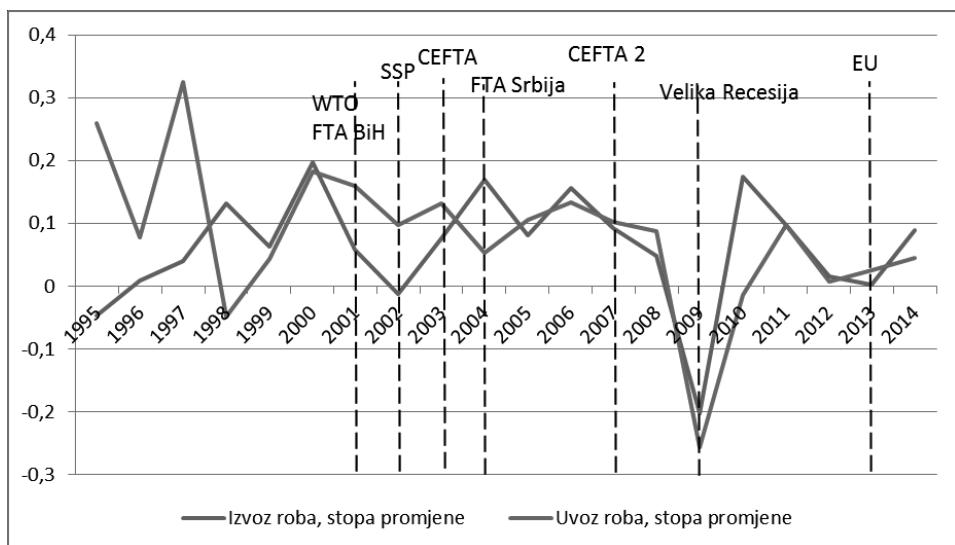

Извор: ОЕЦД (2015:11)

И у наредном периоду очекује се повећање трговинске размене са ЕУ и поред интензивирања међусобне економске сарадње земаља региона. То би требало да је резултат процеса којим земље које су оствариле већи помак у интеграцији са ЕУ треба да имају и бољи трговински положај. Према стратегијама развоја, које су пројектовале земље ЈИЕ, као и сама ЕУ до 2020. године, није требало очекивати битније промене у погледу извозних дестинација. Раст удела извоза у ЕУ био је последица раста интраиндустријске трговине, а пад удела земаља СЕФТА, при очекиваном високом расту вредности извоза био би последица релативне zasiћености тржишта постојећим нивоом размене. Апсолутни раст вредности извоза био би последица интензивирања робне размене између земаља где је она испод потенцијалног нивоа (Србија–Хрватска, Босна и Херцеговина–Србија, Република Српска–Хрватска), као и обнављања производне сарадње. Споразум СЕФТА из 2006. године утицао је на повећање спољнотрговинског промета међу свим чланицама, па тако и на размену Босне и Херцеговине са државама СЕФТА. Овај раст је посебно био наглашен у 2007. и 2008. години, да би са светском економском кризом почео да стагнира. Данас овај промет представља око 32% укупног промета Босне и Херцеговине, тако да државе СЕФТА након држава ЕУ представљају главног спољнотрговинског партнера Босне и Херцеговине.¹²

¹² Примера ради, спољнотрговински промет Босне и Херцеговине у 2012. години износио је преко 23 милијарде КМ (23.122.868.224 КМ). Размена са државама СЕФТА

Слика 3: CEFTA – повећање интрарегионалне трговине (2004=100)

Извор: ОЕЦД (2015:11)

Ситуација је иста и када је српска привреда у питању. У периоду пада робне размене, током 2010. године, пад трговине Србије био је већи са земљама ЈИЕ у односу на остатак света, док је у периоду опоравка, током наредних пет година, раст трговине са овим земљама спорији од раста трговине са остатком света. С обзиром на то да све земље региона Западног Балкана имају велике трговинске дефиците, изостанак спољних извора за финансирање логично је довео и до великог смањења увоза и локалне тражње.¹³ Свим земљама у региону Западног Балкана ЕУ је главни извозни и увозни партнер. Богато тржиште ЕУ има велику моћ апсорпције за робу и услуге из балканских земаља а, с друге стране, ЕУ је велики произвођач робе и услуга које су нарочито потребне земљама ЈИЕ (технологија *Know-how*) и традиционално је највећи њихов добављач. Процеси регионалне интеграције су важни за привлачење директних страних инвестиција. Треба имати у виду

износила је 7.374.201.610 КМ или 31,89% укупног промета што упућује на горенаведену чињеницу да су државе CEFTA, након држава ЕУ, главни спољно-трговински партнер БиХ.¹

¹³ Б. Дуљевић, „Образовање у модерним токовима глобализације и друштвеног развоја”, *Модернизација између просперитета и деструкције*, Београд: ЦЕСНА Б, Универзитет „Свети Кирил И Методиј” Велико Трново, Бугарска и Међународна Академија Наука, Уметности и Безбедности – МАНУБ, 2021, стр. 255.

да је регионална сарадња балканских земаља један од формалних услова за унапређење односа ових земаља са ЕУ и да иницијативе у овој области могу убрзати процес приближавања. У наредној деценији, услед заједничке изложености спољним ризицима, земље СЕФТА требало би да развијају што блискију економску сарадњу, обнављајући старе и формирајући нове производно-процесне везе. Дobar пример у правцу нормализације економских односа и стварања нових потенцијала за спољну трговину је долазак словеначких произвођача у Србију, како би кроз ценовну конкурентност задржали тржишне позиције у ЕУ и освојили трећа тржишта. Развој економске сарадње са УНМИК Косовом и Метохијом потребан је како би предузећа из Србије задржала тржишне позиције које на овој територији већ имају. Ограничења о достизању постављених циљева у погледу вредности извоза, до 2020. године има много, попут продуженог, дугорочног карактера светске економске кризе, уместо брзог опоравка. Неразрешени политички проблеми у региону продубљени су лошом економском ситуацијом услед економске кризе. Последњи у низу примера јесте немогућност да српски произвођач и продавац садница лаванде пласира своје производе у Хрватску, услед извештавања хрватских медија са јаком дозом економског претекционизма како Хрватска увози лаванду из Србије која је, како је истицано, првенствено хрватски производ. После тога, цео уговор је био отказан.¹⁴ Врло висок ниво корупције у земљама ЈИЕ успорава и отежава прилив нових, пре свега страних директних инвестиција. Овај проблем веома дуго је актуелан, тако да је потребан системски приступ у свим земљама региона, јер појединачне мере дају слабе резултате. Опоравак токова страних директних инвестиција је неизвестан и из разлога што производне компаније немају банкарску подршку као у периоду пре избијања економске кризе. Поред наведених, остају и појединачни проблеми сваке од земаља чланица СЕФТА, као што је прецењеност домаће валуте, што додатно успорава коришћење могућих позитивних ефеката интеграције.

4) ИЗВОРИ

Economic Analysis – Private Consumption Growth Confirms Recovery – NOV 2016, *South East Europe*, BMI Research-A Fitch Group.

Joseph, E., P., *Back to the Balkans, Foreign affairs*, Volume 84, No. 1, January/February, London, 2016.

Nešković, S., *Socio-economic trends in the countries of Southeast Europe and the position of Serbia*, Tematski Zbornik radova „Modernizacija između

¹⁴ Симић, Ј., Ђурић, Д., Михајловић, М., ЦЕФТА и извозна оријентација земаља Западног Балкана, *Школа бизниса Број 3/2011*, Нови Сад: Висока пословна школа струковних студија, 2011, стр. 62.

- prosperiteta i destrukcije”, Proceedings, Beograd: CESNA B, Univerzitet „Sveti Kiril i Metodij” Veliko Trnovo, Bugarska i Međunarodna Akademija Nauka, Umetnosti i Bezbednosti – MANUB, 2021.
- Rupnik, J., Europe’s Challenges in the Balkans, *Europa South-East Monitor*, Issue 61, Center for European Policy, Ljubljana, 2015.
- Vincenz, V., Knogler, M., *Balkanlander und oklomishe EU-Beitrittskriterien*, Sudosteuropana Mittelungen, 2018.
- Грандов, З., *Међународна економија и глобализација*, Београд: Београдско трговачко друштво, 2009.
- Дуљевић, Б., Концепт организационе комуникације са освртом на ванредне ситуације, КОВИД-19 и међународне партнере, Тематски Зборник радова „Друштво и КОВИД-19”, Београд: ЦЕСНА Б, Међународна Академија Наука, Уметности и Безбедности – МАНУБ и Универзитет „Свети Кирил и Методиј” Велико Трново, Бугарска, 2020.
- Дуљевић, Б., Образовање у модерним токовима глобализације и друштвеног развоја, Тематски Зборник радова „Модернизација између просперитета и деstrukције”, Процеедингс, Београд: ЦЕСНА Б, Универзитет „Свети Кирил и Методиј” Велико Трново Бугарска и Међународна Академија Наука, Уметности и Безбедности – МАНУБ, 2021.
- Дуљевић, Б., Рамовић, А., Економска дипломатија и регионална безбедност Југоисточне Европе у процесима глобализације, Тематски Зборник радова „Савремени трендови у развоју саобраћаја и безбедности региона Југоисточне Европе”, Ниш: Факултет за право, безбедност и менаџмент „Константин Велики” Ниш, Универзитет „Унион Никола – Тесла”, Београд, 2019.
- Симић, Ј., Ђурић, Д., Михајловић, М., СЕФТА и извозна оријентација земаља Западног Балкана, *Школа бизниса Број 3/2011*, Нови Сад: ВШБ, 2011.
- Спољнотрговинска размјена Републике Српске и Босне и Херцеговине са државама СЕФТА у 2014, години, Министарство трговине и туризма Републике Српске, Бања Лука, 2017.
- Шолаја, М., Регионална сарадња на југоистоку Европе и интеграције, *Зборник радова*, Бања Лука: Центар за међународне односе, 2017.

5) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

СЕФТА споразум је својим чланицама донео вишеструке користи, како у производњи и трговини тако и у прилагођавању прописа и институција принципима слободног тржишног пословања. Можда и најбитнија ствар коју овај Споразум доноси, јесте дијагонални систем кумулације порекла, који омогућава да се у финални производ уграђују компоненте произведене у

било којој земљи зоне без плаћања додатних царинских дажбина. Ово представља добар сигнал за стране инвеститоре јер се укидају баријере које су стварали бројни билатерални уговори о слободној трговини. Нарочито је важан значајнији прилив страних директних инвестиција које представљају веома ефикасно средство развоја целих привреда. Јер, осим свежег капитала, доносе и бенефиције у виду увоза нових производних технологија које омогућавају боље искоришћавање свих предности привреде, као што су квалитетна радна снага и ниски трошкови производње. Све ово, уз наведени дијагонални систем кумулације порекла производа, чини земље СЕФТА споразума веома атрактивним за улагања страних инвеститора. Наравно да, као и свака додатна либерализација тржишта и привреде уопште, носи са собом и одређене ризике или опасности, али су бенефиције далеко веће, стога државе чланице СЕФТА споразума треба да правовременим, дугорочним плановима спрече евентуалну појаву штете по своју привреду која би могла настати његовом имплементацијом. Будући да индекс корупције у региону није значајније смањен државе чланице СЕФТА, укључујући и Србију, налазе се пред тешким задатком да поред изградње повољнијег институционалног амбијента сузбију и системску корупцију која умногоме одвраћа крупније инвеститоре од значајнијих улагања. Као и у периоду пре светске економске кризе, регион Западног Балкана карактерише велики број неразрешених политичких проблема који представљају кочницу интензивнијој економској сарадњи и интра-регионалној трговини. Како није искоришћен пун трговински капацитет који би зона слободне трговине СЕФТА могла да оствари, у перспективи би требало радити на обједињавању тржишта Западног Балкана и његовој интеграцији у заједничко европско тржиште, које представља приоритет у остваривању заједничких европских вредности. Економске претпоставке за постизање ових циљева подразумевају, између осталог, наставак европских интеграција, интензивирање економске сарадње у региону СЕФТА, мотивисање прилива извозно оријентисаних инвестиција, раст интраиндустријске размене, уклањање административних баријера за стране директне инвестиције, омогућавање пореских стимуланса, развијање саобраћајне, телекомуникационе и индустријске инфраструктуре, развој средњих и малих предузећа итд. Уколико би се предложене мере спроводиле истовремено и у свим земљама чланицама СЕФТА, укључујући и Србију, синергетски економски ефекти свако да не би били изостављени.

THE CEFTA AGREEMENT AND EUROPEAN INTEGRATION OF THE WESTERN BALKAN COUNTRIES

Summary: The process of globalisation of the world economy has initiated the need to include the majority of countries in world economic flows. In this sense, the need for a more intensive exchange of goods, services, labour, and capital has grown. For the countries of the Western Balkans, this process has been a major challenge in the process of joining the European Union. The challenge was to harmonize customs and other policies, and existing institutions, as well as to adapt the economic systems of countries in transition to market conditions. Starting from the assumption that the countries of the Western Balkans region are committed to joining the European Union, the present paper discusses the conceptual outcomes of cooperation between the countries of the region and the implementation of the CEFTA agreement. The aim of the research in this regard is to scientifically consider the basic postulates of regional economic cooperation in the context of European integration. Since the CEFTA agreement was supposed to lead to greater and faster market liberalization but also greater economic growth in the Western Balkans, countries had to adjust their economic policies to the new business conditions in the world market, which were largely affected by the 2008 economic crisis, and for the purpose of realising the envisaged trade facilitation, which abolished import and export duties and enabled the free movement of goods and capital.

Keywords: Regional cooperation, Western Balkans, CEFTA, economic, Southeast Europe, Serbia, European Union.